

ทายาทช่างศิลปหัตถกรรม

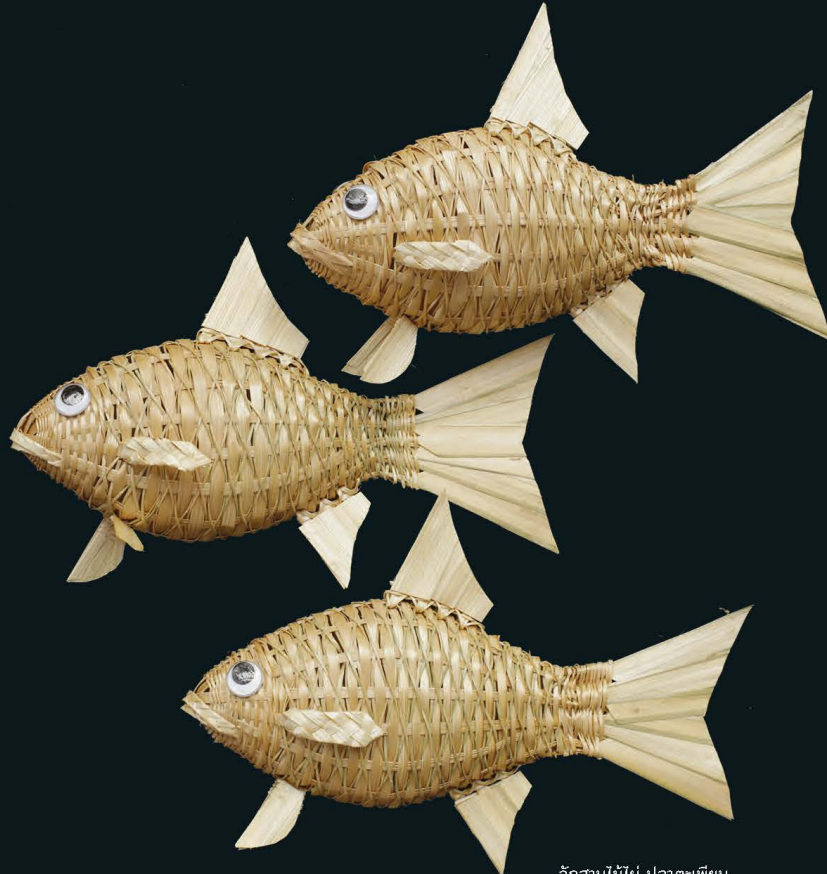
นางเพ็ญภักดิ์ แก้วสุข
ประเภทเครื่องจักสาน (จักสานไม้ไผ่)
จังหวัดชลบุรี

“งานจักสานสามารถทำเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ทำให้ครอบครัวได้อยู่ร่วมกันโดยไม่ต้องออกไปหางานนอกบ้าน ไม่ต้องเป็นลูกจ้างใคร เพราะเราเป็นนายตัวเอง บริหารเอง จึงทำให้เราใกล้ชิดกับครอบครัวได้มากขึ้น”

“งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่” เป็นงานประดิษฐ์ ที่สร้างขึ้นโดยใช้วิธีการสอด ชิดและสานไม้ไผ่ ที่มีลักษณะเป็นเส้น เป็นริ้ว เพื่อให้ได้ลวดลายตามแต่จะกำหนด ให้เกิดความสวยงามและเป็นเครื่องใช้ที่มีความคงทน นำมาใช้งานตามวิถีชีวิต วัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้คนที่มีมาแต่โบราณ

งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของไทยนับเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่า มีเอกลักษณ์และสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ยาวนานนับร้อยปี เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป งานหัตถกรรมจักสานก็ได้พัฒนาไปด้วย โดยมีการยกระดับงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ในครัวเรือนไปสู่ชิ้นงานหัตถกรรมเชิงสร้างสรรค์ผ่านการออกแบบให้มีความสวยงามทันสมัยและพิถีพิถันจากการทำด้วยฝีมืออันประณีต จนเกิดเป็นผลงานที่งดงามแปลกตาและทรงคุณค่าในรูปแบบประติมากรรม เป็นงานที่ได้รับ ความสนใจอย่างกว้างขวางทั้งจากชาวไทยและชาวต่างชาติ

จักสานไม้ไผ่ ปลาตะเพียน

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นางเพ็ญภักดี แก้วสุข ได้เรียนรู้ “งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่” มาตั้งแต่เด็ก เนื่องด้วยเกิดและเติบโตในครอบครัวที่ทำงานจักสานจึงได้เริ่มเรียนรู้และสืบทอดงานโดยได้รับการถ่ายทอดความรู้จากนางวล แก้วสุข ผู้เป็นแม่ แรกเริ่มนางเพ็ญภักดีสร้างสรรค์ผลงานจักสานเพื่อใช้งานในครัวเรือนเท่านั้น เช่น กระด้ง ตะกร้า กระจาด เป็นต้น ต่อมาได้ตั้งใจฝึกฝนฝีมือการทำงานจักสานอย่างแน่วแน่ โดยมีเป้าหมายว่า งานจักสานไม้ไผ่นี้ต้องสามารถสร้างเป็นอาชีพ และสามารถที่จะสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัว พร้อมกับตั้งใจที่จะต้องอนุรักษ์ รักษาให้งานจักสานไม้ไผ่คงอยู่ต่อไป

นางเพ็ญภักดีอาศัยองค์ความรู้ที่ได้รับจากการสืบทอดมาแต่โบราณ ในการนำวัสดุธรรมชาติ มารังสรรค์ให้เป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ประกอบกับความตั้งใจจริงที่จะฝึกฝนฝีมือเพื่อให้ได้ทำในสิ่งที่ตนเองรักและต่อยอดงานหัตถกรรมที่ทรงคุณค่าของบรรพบุรุษ จึงพัฒนาฝีมือการทำงาน “จักสานไม้ไผ่” อย่างต่อเนื่อง และลงมือสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเองในทุกขั้นตอน โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์ฝีมือ สมาธิและความอดทนมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 15 ปี

แนวคิดของนางเพ็ญภักดี ในการพัฒนางานจักสานประเภทเครื่องใช้สอยในครัวเรือน มาสู่งานจักสานขนาดใหญ่ในรูปแบบประติมากรรม ได้รับแรงบันดาลใจจากการที่มีคนว่าจ้างให้ทำผลงานจักสานไม้ไผ่เป็นรูปตัวปลาขนาดใหญ่ นางเพ็ญภักดีใช้ความชำนาญที่ตนเองมีสร้างผลงานปลาจนเป็นชิ้นงานสำเร็จ และยังสร้างชิ้นงานจักสานเชิงประยุกต์ชิ้นแรกด้วยการทำ “ไซ” ที่มีขนาดใหญ่พอที่จะนำเด็ก 3 ขวบ เข้าไปอยู่ด้านในได้ และสร้างผลงาน “ปลา” ขนาดใหญ่ให้มีความแตกต่างจากผลงานปลาขนาดเล็กๆ ที่เคยทำ ผลงานขนาดใหญ่ทั้ง 2 ชิ้นนี้ ได้สร้างความสนใจให้กับชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างมาก ทำให้นางเพ็ญภักดีเกิดแรงผลักดันในการสร้างสรรค์ผลงานจักสานแบบประยุกต์ขนาดใหญ่เรื่อยมานับแต่นั้น

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

ภูมิปัญญาที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของ “งานจักสานไม้ไผ่” ของนางเพ็ญภักดีที่ถ่ายทอดออกมาอยู่ที่ความเรียบร้อยในการสาน โดยเฉพาะการเก็บขอบที่เรียบเนียนเสมอกัน รวมทั้งแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานจักสานให้อยู่ในรูปแบบประติมากรรมขนาดใหญ่ ให้งานสานธรรมดามีรูปร่างออกมาไม่มีมิติเหมือนของจริง เช่น การสาน “ตัวปลา” ต้องใช้ทักษะความช่างสังเกต กะขนาดสัดส่วน โครงตัวปลา และทำที่ลักษณะโดยรวมของตัวปลา เพื่อเก็บรายละเอียดให้สามารถทำออกมาได้เหมือนจริงที่สุด ส่วนที่ยากของการสานตัวปลาอยู่ที่การทำส่วนโค้งช่วงหาง นางเพ็ญภักดีใช้เทคนิคกรีดดอกให้เป็นเส้นเล็กๆ นำดอกมาเรียงและรวบดอกเข้าด้วยกันจะได้เป็นช่วงหางที่โค้งมน สวยได้รูป

งานจักสานไม้ไผ่ฝีมือนางเพ็ญภักดียังคงทำด้วยกระบวนการดั้งเดิมทุกขั้นตอน ผลงานแต่ละชิ้นมีความยากง่ายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลักษณะของผลงาน จึงจำเป็นต้องมีการคิดวางแผนก่อนลงมือทำเสมอ โดยต้องศึกษารูปทรงจากของจริง เพื่อเก็บรายละเอียดให้สามารถทำออกมาได้เหมือนจริงที่สุด นางเพ็ญภักดีพิถีพิถันในการทำงานตั้งแต่การคัดเลือกวัสดุที่ดี เหล่าไม้ไผ่ด้วยตนเอง จนถึงการสานขึ้นรูปด้วยมือจนแล้วเสร็จเป็นชิ้นงาน เลือกทำงานเองในทุกขั้นตอนเพราะเชื่อว่าจะทำให้สามารถควบคุมคุณภาพและมาตรฐานของชิ้นงานได้ นับตั้งแต่การเลือกใช้ไผ่หนวลที่มีอายุราว 1 ปี 2 เดือน ไผ่ชนิดนี้มีเนื้ออ่อนก่อนข้างเหนียว เหมาะที่จะนำไปทำเครื่องจักสานที่ต้องการความละเอียด เนื่องจากสามารถจักดอกให้เป็นเส้นเล็กและบางได้ (อาจใช้ไฟบ่ง หรือไฟเอ้อ ซึ่งเป็นไฟช้อยยาว ลำไผ่ใหญ่ มีความเหนียวไม่หักง่าย) ด้วยความตั้งใจในการสร้างสรรค์ผลงานทุกชิ้น ทำให้ผลงานฝีมือของนางเพ็ญภักดีสร้างความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็นเป็นอย่างมาก จนมีการบอกต่อกันไปปากต่อปากและทำให้มีผู้ที่สนใจงานจักสานประติมากรรมของนางเพ็ญภักดีมากยิ่งขึ้น

ผลงาน “จักสานไม้ไผ่” ของนางเพ็ญภักดี ยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ถูกสืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านลวดลายของงานจักสานไม้ไผ่ที่เก่าแก่ที่สุด คือ ลายขีด ลักษณะของลายขีดเป็นการสร้างแรงยึดระหว่างดอกด้วยการขีดกันเป็นรูปมุมฉากระหว่างแนวตั้งกับแนวนอน เพื่อให้ผลงานมีความแข็งแรง

ส่วนผลงานจักสานไม้ไผ่เชิงประยุกต์ขนาดใหญ่แนวประติมากรรม ก็นับว่าต้องใช้ทักษะฝีมือความชำนาญ และความคิดสร้างสรรค์เฉพาะในการสานลวดลายต่างๆ ประกอบกับจินตนาการส่วนตัว ถือเป็นทักษะเฉพาะตัวของนางเพ็ญภักดีที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา ฝีมือและทักษะเชิงช่างที่ลอกเลียนแบบกันไม่ได้

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

นางเพ็ญภักดี ใช้ความชำนาญที่ตนเองมี สร้างสรรค์ชิ้นงานจักสานเชิงประยุกต์ขนาดใหญ่ เช่น ชิ้นแรก คือ การทำ“ไซ” ขนาดใหญ่ที่มีขนาดใหญ่พอที่จะนำเด็ก 3 ขวบ เข้าไปอยู่ด้านในได้ และสร้างผลงาน “ปลา” ขนาดใหญ่ให้มีความแตกต่างจากผลงานปลาขนาดเล็กๆ ที่เคยทำ ผลงานขนาดใหญ่ทั้ง 2 ชิ้นนี้ ได้สร้างความสนใจให้ผู้ที่พบเห็นได้อย่างกว้างขวาง และทำให้นางเพ็ญภักดีเกิดแรงผลักดันในการสร้างสรรค์ผลงานจักสานแบบประยุกต์ขนาดใหญ่ขึ้นอีกเรื่อยๆ

เอกลักษณ์ผลงานของนางเพ็ญภักดี ที่มีความโดดเด่นและแตกต่างจากการจักสานไม้ไผ่โดยทั่วไป คือ การทำจักสานที่มีขนาดใหญ่ในรูปแบบงานประติมากรรม มีรูปแบบจากงานจักสานรูปแบบเดิมๆ ให้เกิดเป็นรูปทรงที่สวยงามได้สัดส่วนตามขนาดเท่าหรือเกือบเท่าของจริง จนทำให้ผู้ที่ติดตามผลงานสามารถมองแล้วทราบได้ว่าชิ้นงานนี้คือผลงานของนางเพ็ญภักดี เช่น ผลงานจักสานรูปช้าง มังกร เต่า แกรงโบราณ รถยนต์ รถตุ๊กตุ๊กที่มีขนาดเท่าของจริง เป็นต้น ผลงานจักสานรูปแบบประติมากรรมขนาดใหญ่ฝีมือนางเพ็ญภักดีที่โดดเด่นจนกลายเป็นผลงานที่สร้างชื่อเสียง คือ ผลงานการสานไซ และการสานปลาด้วยไม้ไผ่ให้มีขนาดใหญ่กว่างานจักสานทั่วไป มีความโดดเด่นที่แม้จะเป็นการสานชิ้นงานที่มีขนาดใหญ่กว่าปกติ แต่สามารถสานชิ้นงานให้มีสัดส่วนที่สมดุล ลงตัว เส้นไม้ไผ่ที่ทำการสอดขัดจนเกิดเป็นรูปทรงตามที่ออกแบบไว้มีความพลิ้วไหว ด้วยเทคนิคเฉพาะตัวที่นางเพ็ญภักดีบรรจงเก็บรายละเอียดทุกสัดส่วนให้งานจักสานใกล้เคียงของจริงมากที่สุด เช่น เกล็ดปลาและสัดส่วนของหางปลาขนาดใหญ่ที่ใช้เทคนิคการสานไม้ไผ่เข้ามุมได้อย่างสวยงามไร้รอยต่อ เป็นต้น

ผลงานที่ประจักษ์ด้วยความโดดเด่นฝีมือนางเพ็ญภักดี ที่เป็นผลงานที่มีชื่อเสียงของจังหวัดชลบุรี และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในวงการงานจักสาน คือ ผลงาน “แจกันคู่ยักษ์” และผลงาน “ช้างใหญ่” ซึ่งเป็นช้างที่มีความสูงถึง 150 เซนติเมตร

จักสานไม้ไผ่ รถยนต์โบราณ

จักสานไม้ไผ่ รถตุ๊กตุ๊ก

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

ด้วยความตั้งใจแน่วแน่ที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมอนุรักษ์และสืบสานงานหัตถกรรมจักสานของไทย ให้คงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ นางเพ็ญพักตร์จึงได้นำความรู้และประสบการณ์ของตนเอง มาถ่ายทอดสู่สังคมให้เยาวชนคนรุ่นใหม่และบุคคลในชุมชนที่สนใจงานหัตถกรรมด้านนี้ โดยเปิดสอนอบรมแก่นักเรียนและกลุ่มแม่บ้านในชุมชนพินันตนิคม ทั้งยังไปเป็นวิทยากรสอนงานจักสานไม้ไผ่ให้แก่คนนอกพื้นที่ชุมชนอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดและประกอบเป็นอาชีพสร้างรายได้ให้กับตนเอง ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์งานแขนงนี้เอาไว้ให้อยู่คู่กับคนไทยไปพร้อมๆ กัน

ความมุ่งมั่นตั้งใจในการสร้างสรรค์และพัฒนางานอยู่เสมอ มาถึงในวันนี้นางเพ็ญพักตร์ก็ยังคงสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเองในทุกขั้นตอน และยังคงเดินหน้าพัฒนาผลงานให้มีความร่วมสมัยด้วยการปรับประยุกต์และออกแบบสวดลายจักสานใหม่ๆ ให้มีความสวยงามและเป็นสากลมากขึ้น อีกทั้งยังพัฒนารูปแบบผลงานจักสานไม้ไผ่จากรูปแบบเครื่องใช้สอยแบบเดิมๆ ให้สามารถขยายขอบเขตการใช้งานได้กว้างมากขึ้น เช่น พัฒนาเป็นงานจักสานรูปแบบปิ่นโต ประติมากรรมเพื่อความสวยงาม เป็นต้น

จักสานไม้ไผ่ ฟานพุ่ม